

Bölüm 6

KADIN SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİNDE KANIT TEMELLİ YAKLAŞIMDA HAYVAN DENEYLERİNİN ÖNEMİ

Özlem GÜNER¹

GİRİŞ

Sağlık bakımının doğasında belirsizlik sıklıkla var olan bir özellik olmuş ve her zaman da öyle kalacağı öngörülmektedir (1,2). 1960'lı ve 1970'li yıllardan beri hasta başı değerlendirme, sağlık uygulamalarının ayrılmaz bir parçası olmuş ve bazen tanılama; standart bilimsel kriterlerden ziyade kişisel gözlem ve sezgisel olarak "klinik otoriteye" dayandırılmıştır (3). Ayrıca, 1970'lerin sonlarına gelindiğinde, insanlar klinik araştırmaların hızla genişlediğini ve bu nedenle bunların daha etkin bir şekilde ele alınmasına ihtiyaç duyulduğunu fark ettiler (4). "Kanıt Dayalı Uygulamalar (KDU)" teriminin kökleri 1990'larda Kanada'daki McMaster Üniversitesi'ne dayanmaktadır. Bu terim "klinik otoriteyi" sorgulamaya ve mevcut en iyi kanıtları klinik karara ve değerlendirmeye rehberlik edecek hasta faktörlerinin dahil edilmesine yönelik ilk organize girişim olarak adlandırılmaktadır (5). KDU yaklaşımıyla, giderek artan klinik araştırmaların daha iyi ele alınması ve bu doğrultuda, objektif bir şekilde sağlık alanı öğretimi ve uygulamasının paradigmasını değiştirmesi gerektiği daha iyi ifade edilmiştir. KDU başlangıcından bu yana, sağlık alanındaki en başarılı yaklaşımlardan biri olup, aynı zamanda sürekli değişerek yeni bakış açılarına sürekli uyum sağlamaktadır. Bu süreç içerisinde sağlık alanında ayrı önemi olan hayvan araştırmalarının kanıt dayalı uygulamalardaki yeri ve önemi sürekli karşımıza çıkmaktadır.

Hayvan modelleri, insan ve biyoloji bilimlerindeki dikkat çekici ilerlemelerde büyük bir önem taşımaktadır (6). Deney hayvanları, hastalık mekanizmalarını anlamamıza büyük ölçüde katkıda bulunur. Bunun yanı sıra; klinik araştırmalarda tedavi yaklaşımlarının etkinliğini tahmin etme değerleri noktasında her geçen gün gelişmeye devam ettiği vurgulanmaktadır (7,8). İnsan tedavilerinde kullanılabilmesi için hayvan çalışmalarında kesinlik ve ek klinik araştırmaların

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, ozcerzecziozlem@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-8302-9073

uygulamalarına yansımaya katkı sağlamak ve kaliteli bakım verebilmek için hemşirelik kararları kanıta dayandırılmalıdır. Uluslararası hemşirelik bilimi çalışmalarında laboratuvar deneylerinde ve tamamlayıcı tedavilerde hayvan deneyleri uygulanmasına rağmen, Türkiye’de bu konuda hayvan araştırmaları az sayıdadır. Türkiye’de hemşirelik alanının bilgi birikimi incelendiğinde çalışmaların büyük çoğunluğunun tanımlayıcı ve yarı deneysel olduğu dikkati çekmektedir. Deneysel çalışmalar yüksek kanıt değeri, tanımlayıcı ve yarı deneysel araştırmalar ise düşük kanıt değeri taşımaktadır. Hayvan deneyleriyle gerçekleştirilen biyolojik türdeki çalışmalar kanıta temelli hemşirelik bilgisini artıran ve hemşirelik uygulamalarının gelişmesine katkı sağlayan, hemşirelik bilimine yenilik getiren araştırmalardır. Davranış araştırmalarında ve klinik biyolojide farklı hayvan modellerinin kullanımı kliniğe yeni temel kavramların kazandırır. Hemşirelik branşlarının hepsi için geçerli olan bu yaklaşım özellikle kadın sağlığı hemşireliğinde daha da önem arz etmektedir. Kadın sağlığı, aile ve toplumdan kaynaklanan psiko-sosyal faktörler, kadının bireysel sağlık durumu, doğurganlık davranışı gibi pek çok faktörden etkilenmektedir. Kadınların beklenen yaşam süresi erkeklere kıyasla daha fazladır; ancak hemen hemen tüm toplumlarda kadınların erkeklere göre daha fazla hastalık ve stres yaşadıkları bildirilmektedir. Bu durumda araştırmalarda kadın sağlığına yönelik artışın olması ve bu alanda kanıta dayalı yaklaşımların artırılması sağlıklı toplumun temel unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın sağlığı başta olmak üzere hemşirelik biliminde hayvan deneyleri ile yapılan çalışmalar artıkça hemşirelik bilimi zenginleşecek, güçlenecek ve bakım konusunda kanıta dayalı birçok uygulama standartları belirlenmiş olacaktır. Gelişen çağ ile hemşirelik alanında da beklentiler artmaktadır. Eğer hemşire araştırmacıları gelecekte kanıt temelli hemşirelik uygulamaları için bilinen bir yöntemi yeni bir alana uygulamadan farklı olarak bilime yenilik getirmek istiyorlarsa hayvan çalışmalarına sıcak bakmaları gerekebilir. Bu nedenle hemşire araştırmacılar hayvan araştırmalarının önemini farkında olmalı, bu araştırmaları yapabilecek bilgi ve beceri ile donatılmalı, mevzuata uygun sertifikalandırılmalı ve etik kurullardan izin alabilmelidir.

KAYNAKÇA

1. Panda SC. Medicine: science or art?. *Mens sana monographs*, 2006;4(1):127.
2. Saunders J. The practice of clinical medicine as an art and as a science. *Medical Humanities*. 2000; 26(1): 18-22.
3. Sur RL, ve Dahm P. History of evidence-based medicine. *Indian journal of urology: IJU: journal of the Urological Society of India*. 2011;27(4): 487.

4. Sheridan DJ. *Evidence-based medicine: best practice or restrictive dogma*. World Scientific; 2016.
5. Guyatt G, Cairns J, Churchill D, ve ark. Evidence-based medicine: a new approach to teaching the practice of medicine. *Jama*, 1992; 268(17): 2420-2425.
6. Lieschke GJ, Currie PD. Animal models of human disease: zebrafish swim into view. *Nature Review Genetics*, 2007;8:353-367.
7. Hackam DG, Redelmeier DA. Translation of research evidence from animals to humans. *Jama*, 2006; 296:1727-1732.
8. Perel P, Roberts I, Sena E, ve ark. Comparison of treatment effects between animal experiments and clinical trials: systematic review. *British Medical Journal*, 2007;334(7586):197.
9. Greek R, ve Menache A. Systematic reviews of animal models: methodology versus epistemology. *International journal of medical sciences*, 2013;10(3):206.
10. Aslanian-Kalkhoran L, Esparvarinha M, Nickho H, ve ark. Understanding main pregnancy complications through animal models. *Journal of Reproductive Immunology*, 2022;103676.
11. Dang D, Dearholt SL, Bissett K, ve ark. *Johns Hopkins evidence-based practice for nurses and healthcare professionals: Model and guidelines*. Sigma Theta Tau; 2021.
12. Mokhles S, Takkenberg JJ, ve Treasure T. (2017). Evidence-based and personalized medicine *The Annals of thoracic surgery*, 2017;103(1):351-360.
13. Schulte MC. *Evidence-Based Medicine-A Paradigm Ready To Be Challenged?: How Scientific Evidence Shapes Our Understanding And Use Of Medicine*. Springer Nature;2020.s.148.
14. Bluhm R. From hierarchy to network: A richer view of evidence for evidence-based medicine. *Perspectives in Biology and Medicine*, 2005;48(4):535-547.
15. Glasziou P, Chalmers I, Rawlins M, ve ark. When are randomised trials unnecessary? Picking signal from noise. *British Medical Journal*, 2007;334(7589):349-351.
16. Rothman KJ, ve Greenland S. Causation and causal inference in epidemiology. *American journal of public health*, 2005;95(S1):144-150.
17. Frieden TR. Evidence for health decision making—beyond randomized, controlled trials. *New England Journal of Medicine*, 2017;377(5):465-475.
18. Murad MH, Asi N, Alsawas M, ve ark. New evidence pyramid. *BMJ Evidence-Based Medicine*, 2016;21(4):125-127.
19. Chloros GD, Prodromidis AD, ve Giannoudis PV. (2023). Has anything changed in Evidence-Based Medicine?. *Injury*, 2023;54:20-25.
20. DiCenso A, Bayley L, ve Haynes RB. Accessing pre-appraised evidence: fine-tuning the 5S model into a 6S model. *Evidence-based nursing*, 2009;12(4):99-101.
21. Robinson A, Shore BM, ve Enersen D. *Best practices in gifted education: An evidence-based guide*. Routledge;2021.
22. Windish D. Searching for the right evidence: how to answer your clinical questions using the 6S hierarchy. *BMJ Evidence-Based Medicine*, 2013;18(3): 93-97.
23. Sutton RT, Pincock D, Baumgart DC, ve ark. An overview of clinical decision support systems: benefits, risks, and strategies for success. *NPJ Digital Medicine*, 2020;3(1): 17.
24. Bonis PA, Pickens GT, Rind DM, ve ark. Association of a clinical knowledge support system with improved patient safety, reduced complications and shorter length of stay among Medicare beneficiaries in acute care hospitals in the United States. *International journal of medical informatics*, 2008;77(11):745-753.

25. Montori VM, Kunneman M, Hargraves I, ve ark. Shared decision making and the internist. *European journal of internal medicine*, 2017;37:1-6.
26. Thomson R, Trevena L, ve Wu JHC. Decision aids for people facing health treatment or screening decisions. *Cochrane Database Systematic Review*, 2011;10.
27. Kazak A, Hintistan S, ve Önal B. Dünyada ve Türkiye’de COVID-19 aşısı geliştirme çalışmaları. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2020;7(4): 571-575.
28. Topçu İ, ve Nasuhbeyoğlu N. Gen düzenleme teknolojileri bağlamında COVID-19 aşısı çalışmaları ve etik sorunlar. *Anatolian Clinic the Journal of Medical Sciences*, 2020; 25(3);274-284.
29. Karagiannis T. The importance of applying evidence-based medicine in clinical practice. *Management of Hypertension: Current Practice and the Application of Landmark Trials*, 2019;3-17.
30. Robinson KA, Brunnhuber K, Ciliska D, ve ark. Evidence-based research series-paper 1: What evidence-based research is and why is it important?. *Journal of Clinical Epidemiology*, 2021;129:151-157.
31. Yordanov Y, Dechartres A, Porcher R, ve ark. Avoidable waste of research related to inadequate methods in clinical trials. *British Medical Journal*, 215;350.
32. Ay F. Uluslararası alanda kullanılan hemşirelik tanıları ve uygulamaları sınıflandırma sistemleri. *Türkiye Klinikleri Medical Science*, 2008;28:555-61.
33. Aslan GK, ve Emiroğlu O. Hemşireliğin görünürlüğünü artırmak için standardize ve kodlu bir sınıflama sisteminin kullanılması: klinik bakım sınıflama sistemi. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 2012;19(2): 69-79.
34. O’Haire ME, McKenzie SJ, McCune ve ark. Effects of classroom animal-assisted activities on social functioning in children with autism spectrum disorder. *The journal of alternative and complementary medicine*, 2014; 20(3): 162-168.
35. Luo Y. Review and prospect of the application of basic medical research technology in nursing research. *Chinese Journal of Practical Nursing*, 2019; 2241-2244.
36. Lei L, Huang J, ve Luo, Y. Cognition and expansion of nursing science: a response to the discussion paper entitled “at the intersection of science and theory: how the nurse role integration model reconciles the conflict”. *International Journal of Nursing Sciences*, 2021; 8(1):141.
37. Aslanian-Kalkhoran L, Esparvarinha M, Nickho H, ve ark. Understanding main pregnancy complications through animal models. *Journal of Reproductive Immunology*, 2022;103676.
38. Page GG. The importance of animal research to nursing science. *Nursing Outlook*, 2004;52(2):102-107.
39. Cunningham SG, Mitchell PH. The use of animals in nursing research. *ANS Adv Nurs Sci*, 1982;4(4):72e84.
40. Samancıoğlu S. *Diyabetik ayak bakımı için prelinik çalışma: deneysel diyabet modeli geliştirilmiş sıçanlarda oluşturulmuş iskemik yara bakımında klasik yara pansuman materyali ile zeytin yaprağı ekstresinin karşılaştırılması* (doktora tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2013.
41. Gökçe S. (2015). *Diyabetik ayak için deneysel bir çalışma: diyabetik sıçanlarda hypericum perforatum - klinoptilolit - hidrokolloid örtünün yara iyileşmesine etkisi* (doktora tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2015.

42. Ersoy S. (2017). *Diyabetik ayak bakımında in vivo çalışma: güly ağından elde edilen geraniol pansumanının diyabetik yara iyileşmesine etkisi* (doktora tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2017.
43. Toyğar İ. (2018). *Deneysel diyabet modelinde allicin uygulamasının yara iyileşmesine etkisi* (doktora tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2018.
44. Yoldaş G. *Defne yaprağı esansiyel yağının deneysel diyabetik yara iyileşmesine etkinliğinin incelenmesi* (doktora tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2022.
45. Song BY. *The effect of nursing intervention on the motor function of rats after spinal cord injury* (master's thesis). Chongqing, China: Third Military Medical University; 2014.
46. Ren W. *Effect of LED red/blue light on wound healing of combined radiation- trauma injury*. master's thesis. Chongqing, China: Third Military Medical University; 2013.
47. Liu X. *Clinical study on plasma biomarkers of burn sepsis and analysis of nursing interventions* (master's thesis). Chongqing, China: Third Military Medical University; 2014.
48. Luo Y. *The roles of mi R-574-5p, Gomafu and QKI in cervical cancer cell pro- liferation and migration as well as a few nursing intervention studies* (Ph.D. dissertation). Chongqing, China: Third Military Medical University; 2014.
49. Ma YY. *Lactobacillus acidophilus exerts neuroprotective effects in mice with severe traumatic brain injury via gut-brain axis and its revelation to nursing* (Ph.D. dissertation). Chongqing, China: Army Medical University; 2019.
50. Rudy E, Grady P. Biological researchers: Building Nursing Science. *Nursing Outlook*, 2005;53(2): 88-94
51. Association of Women's Health, Obstetric and Neonatal Nurses & National Association of Nurse Practitioners in Women's Health. *The women's health nurse practitioner: Guidelines for practice and education*. Washington DC;2000.
52. Curran L. *The Women's Health Nurse Practitioner. Evolution of a Powerful Role*. *AWHONN Lifelines*, 2002;6(4):332-337.
53. Meran PHE, ve Şahin HN. (2014). Kadın Sağlığı Alanında Uzman Hemşirelik Eğitimi ve Uzman Hemşirelik Rollerini: Amerika Birleşik Devletleri Örneği. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 2014;1(1):1-14.
54. Özbaş S, ve Özkan S. Kadın sağlığını geliştirmede medyanın kullanımı ve etkisi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 2010;9(5):541-546.
55. Eroğlu K, ve Gülten KOÇ. Düünden Bugüne Sağlık Mevzuatında Kadın Sağlığı Kapsamında Ana Çocuk Sağlığı Hemşirelik Hizmetleri. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2012;15(2):136-151.
56. Redline RW, Lu CY. Localization of fetal major histocompatibility complex antigens and maternal leukocytes in murine placenta. Implications for maternal-fetal immunological relationship. *Laboratory investigation; a journal of technical methods and pathology*, 1989;61(1):27-36.
57. Dickinson H, Walker DW, Cullen-McEwen L, ve ark. The spiny mouse (*Acomys cahirinus*) completes nephrogenesis before birth. *American Journal of Physiology-Renal Physiology*, 2005;289(2): F273-F279.
58. Clarkson TB, Appt SE, Wood CE, ve ark. Lessons to be learned from animal studies on hormones and the breast. *Maturitas*, 2004;49(1):79-89.

59. Beydoun H, ve Saftlas AF. Physical and mental health outcomes of prenatal maternal stress in human and animal studies: a review of recent evidence. *Paediatric and perinatal epidemiology*, 2008;22(5): 438-466.
60. Tiidus, P. M. (2011). Benefits of estrogen replacement for skeletal muscle mass and function in post-menopausal females: evidence from human and animal studies. *The Eurasian journal of medicine*, 2011;43(2):109.
61. Karaöz B. (2014). *Farelerde kadmiyum uygulamasının fertilité parametreleri üzerine etkisi* (doktora tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2014.
62. Güner Ö. *Sperm parametreleri bozulmuş erkek farelerde vitamin C ve E kombinasyonu ile kahverengi algin (halopteris scoparia sauvageau) parametrelerdeki iyileşmeye etkisinin incelenmesi* (doktora tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2017.